

УДК 17.026(=161.2)

<http://doi.org/10.33989/2075-1443.2021.45.242676>

ORCID ID: 0000-0001-8898-5120

ORCID ID: 0000-0001-9191-0576

Петро Кравченко, Мирослава Костенко

КРАВЧЕНКО Петро Анатолійович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, декан факультету історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія та філософія історії, проблеми сучасної політичної культури.

e-mail: pkravchenko53@gmail.com

КОСТЕНКО Мирослава Терентіївна – аспірантка кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Сфера наукових інтересів – соціальна філософія, сучасні проблеми етики.

e-mail: slavunja308@ukr.net

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ В МОРАЛЬНІЙ КУЛЬТУРІ НАРОДУ

Анотація. У статті аналізуються деякі чинники формування гідності людини у моральній культурі народу. Дається характеристика соціально-психологічних та етико-філософських чинників формування гідності. Виокремлено загальні фактори формування ціннісних орієнтацій особистості. Охарактеризовано об'єктивні, практично-духовні та ідеальні чинники формування гідності. Простежується вплив історичних обставин на трансформацію гідності у моральній культурі народу. Визначено, що гідність як етична категорія є одним з ключових елементів моральної культури та виразником ідеї свободи, що є основою функціонування суспільства.

Ключові слова: гідність, моральна культура, народ, чинник, мораль, держава, ціннісні орієнтації.

Вступ. Ієрархія ціннісних орієнтацій українського суспільства – одна із найважливіших і найдискусійніших проблем сучасного науко-

вого дискурсу. Це пов'язано, перш за все, з переходом України від традиційної моделі держави, у якій присутні авторитаризм та закритість до соціально-орієнтованого суспільства і демократичної, відкритої держави. Відповідно, відбувається зміна ціннісних орієнтацій, що є невід'ємною складовою існування будь-якого суспільства. На зміну радянській системі декларації сурогатно-колективних, патерналістських цінностей, яка існувала кілька десятиліть, формується нова система, яка передбачає чітку орієнтацію українців на європейські цінності, на значні досягнення українського народу, моральне оздоровлення, зростання значення цінностей та культури громадянського суспільства, вияв честі та гідності українця, що є неодмінною засадою розвитку моральної культури соціуму.

Аналіз досліджень і публікацій. Філософські проблеми формування гідності у моральній культурі певного соціуму аналізувались у фундаментальних працях І.Канта, Г.Фіхте, Г.Гегеля, К.Маркса, А.Шопенгауера, Ф.Ніцше, А.Камю, Ж.П.Сартра, З. Фрейда, Е.Фромма, А.Маслоу у яких охарактеризовано соціально-психологічні чинники формування ціннісної сфери особистості. У дослідженнях В. Карлової, Д. Донцова, В. Лісового, О. Кульчицького відображено історію розвитку української державної та національної ідеї, виникнення та трансформація людської гідності упродовж державного будівництва, чинникам формування національної свідомості. Праці В. Малахова та М. Поповича є провідними надбаннями філософського дискурсу, у яких відтворені сучасні тенденції вивчення людської гідності та свободи.

Мета та завдання статті. Метою статті є характеристика та класифікація основних чинників формування гідності у моральній культурі народу. Завданнями – значення гідності у моральній культурі, визначення соціально-психологічних чинників формування гідності людини загалом та чинників, що її детермінують.

Методологія дослідження. Методологія дослідження має комплексний характер і ґрунтується на філософсько-антропологічному та філософсько-культурологічному аналізі проблем формування моральної культури народу та її структурного елементу – людської гідності. Для вирішення конкретних завдань дослідження використано принципи системності, об'єктивності, сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного і логічного, розвитку.

Результати. Синтетичним, інтегральним наслідком розвитку людства є формування його моральної культури. Моральна культура – це рівень засвоєння індивідом чи групою людей існуючих у суспільстві моральних цінностей, ступінь залучення їх до діяльності індивідів, міра особистого морального розвитку. Вона характеризується як рів-

нем засвоєння моральних і правових цінностей суспільства, так і причетністю суб'єкта до їх збереження і створення (Матяж, Березанська, 2013).

Людина створює свій світ (світ культури), який складається із певних складових. Кількість їх зростає залежно від рівня розвитку людства: виокремлюються політична, інтелектуальна, професійна, естетична, моральна культура. У різні епохи одна з них панувала і визначала особливість саме цього часу. Людина — це віддзеркалення свого часу, свого світу культури. Вона відчуває, описує і розуміє цей світ категоріями саме тієї культури, до якої належить. Засвоєння культури індивідом означає не тільки знання про добро і зло, про загальноприйняті форми поведінки, про ідеали і норми, а й втілення знань у дію, реалізацію поглядів у вчинках (Матяж, Березанська, 2013, с.1-3). Тому, моральна культура, це і спосіб засвоєння, передачі і розвитку моральних цінностей. Рівень розвитку моральної культури визначається залежно від орієнтації її на загальнолюдські, класові чи національні моральні цінності; як об'єктивація цих уявлень, поглядів, переконань, тобто моральної свідомості через поведінку, діяльність, вчинки людей, що оцінюються з позицій гуманізму, золотого правила моральності; як система моральних відносин, що встановлюються внаслідок втілення моральних уявлень через моральні дії.

Моральна культура є найголовнішим компонентом життя особистості й суспільства, який проявляється у сукупності принципів, норм, правил, почуттів, що регулюють її дії.

Невід'ємною складовою моральної культури є людська гідність як повага та самоповага особистості, характеристикою людини з боку її внутрішніх цінностей. Важливою тенденцією гідності є її піднесення шляхом надання людині прав і свобод, а також забезпечення гарантій їх реалізації. Гідності завжди надається особлива увага у політиці, законодавстві та наукових дослідженнях. Проте вивчення чинників формування особистої гідності потребує детального аналізу.

Людська гідність формується в ході соціалізації особистості внаслідок проникнення суспільної інформації в її індивідуально-психологічний світ. Спочатку особистість набуває досвіду попередніх поколінь, отримуючи соціально схвалені стереотипи поведінки, орієнтовані на соціокультурні цінності, потім набуває власного досвіду, який допомагає індивідові адаптуватися в мікросередовищі.

До факторів, що впливають на формування ціннісних орієнтацій Л. Юркіна, наприклад, відносить такі: ідеологічні установки, якості особистості, життєві цілі, релігійні переконання, матеріальне забезпечення тощо (Юркіна, 2007, с.16). З юних років людина в основному до-

лучається до різних цінностей, усвідомлює для себе їх сутність і сенс. У процесі навчання, розвитку, накопичення життєвого досвіду особистість виробляє здатність самостійно вибирати системоутворювальну цінність, ту, яка в цей момент сприймається нею як найбільш значуща і одночасно задає певну ієрархію цінностей. У свідомості кожної людини особистісні цінності відображаються у формі ціннісних орієнтацій, які образно називають «віссю свідомості», що забезпечує стійкість особистості.

Гідність людини, як і всі ціннісні орієнтації, формується у процесі засвоєння людиною певного соціального досвіду і проявляється в її цілях, переконаннях, інтересах, тобто в процесі соціалізації (Юркіна, 2007, с. 17). Система цінностей особистості формується під впливом глобальної зміни ієрархії загальнолюдських ціннісних орієнтацій. Доцільно зазначити, що трансформація умов та форм суспільного життя вивела на перші місця цінності особистого рівня, які забезпечують власні потреби та комфортне самопочуття.

Цінності, їхній характер, особливості, як і система цінностей у суспільстві в цілому, є своєрідними орієнтирами у формуванні світогляду, духовного світу людини, а прагнення до володіння ними – важлива умова придбання людиною необхідного життєвого досвіду і його соціалізації. Формуючись у певний історичний період, цінності продовжували існувати, змінюватися так само, як одночасно змінюються цілі покоління людей, наслідуючи і позитивне, і негативне з життя своїх попередників.

Ціннісні орієнтації – це складний соціально-психологічний феномен, який характеризує спрямованість і зміст активності особистості. Вони є частиною системи оцінок і ставлень особистості, визначають загальний підхід людини до світу, до себе. Вони задають зміст і напрямки особистісних позицій, поведінки, вчинків. А формуються вони в ході засвоєння соціального досвіду, цілей людини, її переконань, почуттів та емоцій, що є чинниками формування цінностей. Відповідно, і гідність людини формується у повсякденній діяльності, коли вона стикається з конкретними, реально існуючими природними умовами життя, соціальними та економічними відносинами, наявною культурою. Переважно, саме ці умови визначають коло інтересів, прагнень, потреб людей, певну низку можливостей вибору людиною напряму та змістового сенсу своєї діяльності, ті норми й критерії, за якими вона оцінює свою поведінку, свій життєвий шлях та демонструє свою життєву позицію, і є факторами її формування і трансформації.

Серед чинників, що формують гідність людини, виокремлюються соціально-психологічні (часто у наукових працях їх називають «по-

зитивні») та «негативні», які є наслідком переживання негативних емоцій людини. До соціально-психологічних чинників формування людської гідності належить ієрархія потреб. А. Маслоу виділяв такі основні потреби: потреби в безпеці і захисті, у самоповазі, у самоактуалізації, в особистому вдосконаленні. Описуючи потребу людини в самоповазі, він акцентував увагу на двох формах її прояву: потребу в самоповазі як таку (компетентність, впевненість, досягнення, незалежність, свобода) і потребу поваги з боку інших (престиж, визнання, репутація, статус, оцінка, прийняття). Задоволення потреби в самоповазі породжує відчуття впевненості в собі, усвідомлення своєї причетності до того, що відбувається, почуття власної гідності. Потреба людини в самоповазі трансформується у людську гідність при нарощуванні і визріванні ціннісно-смислових констант. Це виявляється у задоволеності собою і прийнятті себе, у позитивному ставленні до себе, узгодженості свого реального й ідеального «Я», своїх домагань, успіху, усвідомленні власної гідності (Карлова, 2010, с.3).

Таким чином, розвитку людської гідності, її формуванню, сприяють такі психологічні чинники, як адекватна самооцінка, безумовне самосприйняття та самоповага.

Гідність людини формується не лише внаслідок зазначених вище факторів, які часто у науковій літературі називають «позитивними» (у працях В. Кузнецова, М. Поповича). М. Попович зазначав, що гідність – це наслідок переживання страху та сорому (Попович, 2018, с. 89-90). В. Кузнецов підкреслював, що гідність найбільше проявляється в граничній ситуації, коли людина протистоїть болу, стражданню, страху і смерті. Гідне протистояння стає можливим за умови високої міри панування людини над самою собою. Відмова від цього протистояння, що дозволяє людині зберегти спокій, благополуччя, життєві насолоди, а часто і саме життя, з неминучістю веде по шляху приниження. В. Кузнецов справедливо зауважує, що у цьому сенсі гідність є первісною моральною інтуїцією людини, наводячи приклад суспільно-політичних подій ХХ століття, коли історія дала світові жахливий досвід свідомого і цілеспрямованого зламу людських характерів. Досвід концтаборів, де існувала морально зломлена людина, яка втратила особистісний «стрижень» є фактичним підтвердженням цього. Основним результатом духовної деградації є поступова втрата людиною сорому і совісті, які ще утримують особистість на рівні гідного існування. Таким чином, відбувався процес інволюції особистості, її цінностей, суспільства, у якому простежувалася відмова від високих смислів та ідей. Існує безсумнівна позитивна кореляція між високими ідеями, цінностями і смислами, з одного боку, і збереженням в людині

моральних начал сорому і совісті, з іншого. Сором і совість, як моральні феномени, для свого утвердження і зміцнення потребують саме високих ідей і смислів, що надихають людину на подолання себе і зміцнюють її дух. Моральні цінності і смисли апелюють саме до високого вмісту в самій людині, до духовних актів совісті і сорому. Але людина, яка відмовилася від ідеального змісту, від смислів, в результаті виявляється духовно і морально зломленою (Кузнецов, 2018, с.2). Відбувається це тому, що разом з високими смислами людина одночасно втрачає совість і сором. Навпаки, виживання людини зі збереженням позитивної самооцінки, гідне життя в екстремальних умовах визначаються силою духу, «впертістю духу», появою та трансформацією гідності (Кузнецов, 2018, с.3).

Людська гідність формується завдяки вірі, любові і турботі, в орієнтації на різні модуси визнання і всупереч негативним життєвим обставинам. Гідність людини з точки зору її негативної детермінації можна визначити як заперечення страху, який в свою чергу заперечує початкову гідність (заперечення заперечення). Гідність дитини, яка ще не знає страху небуття, заперечується страхом смерті і страхом болю. Заперечуючи ж страх, людина повертається до початкового рівня гідності, але вже, завдяки набутому досвіду, перебуває на новому рівні. Відсутність в людини страху, що може повністю перекреслити її гідність, означало б неможливість затвердження гідності. На особистісному рівні це означає перехід людини через певну межу свого «Я», вихід на нові рівні. Філософи і богослови виокремлюють різні види страху. Наприклад, страх тваринний, низинний, страх Божий. Страх це один із негативних чинників формування людської гідності, адже він є тією основою, відштовхуючись від якої конститується людська гідність. Аксиомою формування гідності особистості, величиною моральної висоти, на яку підіймається людина, є пряма залежність від сили страху і важкості його подолання.

Суттєвим фактором формування людської гідності є страждання, адже воно – ознака становлення людської свідомості: перемогти страждання, означає утвердити власну гідність зауважує І. Ільїн. У стражданнях людина веде боротьбу з болем, і саме так може відбутися становлення її духовної сили. По-справжньому вільною людиною можна стати, лише пройшовши через страждання, подолавши його. З точки зору І. Ільїна, людина, яка відчуває страждання, повинна відчувати себе не приреченою чи проклятою долею, а «відвіданою» Богом. Отже, гідність людини полягає в тому, щоб не уникати страждання, а прийняти біль, залишитися сам-на-сам зі стражданням, прийняти та подолати його (Ільїн, 1993, с.118). Проте страждання ще не надає духовної сили,

адже лише від самої людини залежить, чи зміцниться її дух в боротьбі з болем, або ж її душею оволодіють безвольність, смуток і страх. Висновком людської безвольності і боягузтва, що виникають унаслідок вище зазначених емоцій, є певні форми приниження гідності.

Ще одним чинником формування людської гідності є сором. Людина соромиться низинного в самій собі, коли тваринний початок перемагає над початком власне людським. Особистість прагне до вищого, долаючи нижчий (тваринний) рівень потреб, за допомогою сорому вона робить перший крок до нового рівня, який несе високі ідеї, цінності та смисли. Таким чином, людина поступово досягає рівня гідної поведінки. Отже, в самому соромі проявляється моральна природа людини. «Я соромлюся, отже, існую», так, за аналогією з картезіанським *cogito ergo sum*, особистість стверджує своє моральне буття. Сором – це почуття і усвідомлення власної недосконалості, глибинного недостатності, що породжує прагнення стати вище, краще, подолати своє слабке єство. Виникнення сорому у людини – найважливіший момент становлення її гідності (Кузнєцов, 2018, с. 7-8). Саме сором є головним мотивом і стимулом вчинку, коли людина долає свою фундаментальну потребу в безпеці, засновану на першому життєвому інстинкті – інстинкті самозбереження.

Тваринний страх і є тим, що нижче людини, саме він може повністю придушити людську волю та гідність. З цього і буде складатися її моральне падіння в буквальному сенсі, бо нижчий початок у цьому випадку перемагає над початком вищим. Сором перед приниженням: перед іншим, перед самим собою, боязнь втрати поваги з боку іншого і самоповаги, змушує людину подолати нижче в собі, зробити моральний вчинок, утвердити себе як особистість. Сором перед усвідомленням своєї недосконалості, гріховності, нікчемності в порівнянні з абсолютотом. Народжуються безпросвітна зневіра і безнадійне опускання рук, але поряд існує і непохитне прагнення у напрямку до недосяжного ідеалу. Втілення цього прагнення підносить людину і надає їй справжньої гідності.

Бар'єром на шляху людського падіння, поряд з соромом, є совість, що також є чинником формування людської гідності. Совість є етичною категорією, яка становить один смисловий ряд з такими поняттями як честь і гідність. Вона є, одночасно, «гласом якоїсь вищої правди» в людині й інтеріоризуванням основних імперативів соціуму. У совісті виявляється прояв владної природи моралі, адже це мірило людяності в людині; це «внутрішній суддя», від якого неможливо сховатися, моральна особистісна та соціальна якість; підстава, на основі якої формується гідність (Кузнєцов, 2018, с. 7). Гідність є протистоян-

ням та подоланням страху, вона конститується як опір до приниження. Нетерпимість до можливості прояву власної ницості безумовна передумова до утвердження гідності. Перемагаючи найбільш глибинний і фундаментальний страх смерті, особистість набуває нової онтологічної якості. Не зважаючи на те, що сором і совість важкопомітні, вони існують в єдності. Сором є негативною підставою аскетичного виховання власного «Я». Найсильнішою зброєю проти страху смерті і страху болю є синергія сорому і совісті.

Окрім цього, науковці виокремлюють ще ряд формотворчих чинників, які детермінують гідність людини. Так, наприклад, О.Кульчинський виділяв наступні чинники:

- расовий або біологічний – наявність у різних спільнот людей певних психічних характерів;
- геопсихічний – вплив природно-географічного середовища, краєвиду, характеру природи, природних умов для певного типу господарської діяльності і традиційної культури;
- історичний – історичний компонент формування і розвитку нації, що фіксується в історичній пам'яті народу, у формах національної культури і в реальному геополітичному положенні нації;
- соціо-психічний – соціальна структура суспільства з певним ансамблем класів, соціальних груп, культурних кіл у специфіці їх взаємозв'язків домінування, підпорядкування і орієнтації;
- культурно-морфічний – належність національної культури до певного регіонального (європейського, азіатського, африканського, східного, західного тощо) культурного кола, периферійний чи центральний, чи якийсь інший характер цієї належності;
- доглибинно-психічний – наявність комплексів мрійності, меншовартості, месіанства та окремих архетипів у колективному підсвідомому (Кульчицький, 1992, с.48).

Усі зазначені чинники є системоутворюючими у ході формування загальнолюдських цінностей, людської гідності зокрема. У своїй єдності та взаємозв'язку саме ці чинники і формують гідність у моральній культурі народу, що вбирає в себе психологічні особливості особистостей, історичний досвід, культурні надбання, національну пам'ять.

У філософській літературі існує і інша класифікація цих чинників. Наприклад, В. Карлова виділяє три групи чинників: об'єктивні, практично-духовні, ідеальні. Ці чинники, з одного боку, тісно взаємопов'язані між собою, а з іншого – є відносно самостійними сферами. До перших належить увесь комплекс суспільно-історичних реалій, які визначають спосіб життя народу. Відмінність, а в багатьох відношеннях повна протилежність об'єктивних умов життя формує і

відповідне специфічне бачення цінностей, проблем, ідеалів, завдань, принципів життєдіяльності та інших складових національної самосвідомості. Ці ознаки різні у моральній культурі кожного народу (Карлова, 2010, с. 5).

Численні уявлення, поняття, ідеї, принципи об'єднуються в теоретичну систему, яка відображає ідеал, до якого прагне народ, і модель суспільного устрою, що має забезпечити практичне досягнення поставленої мети. Окрім того, чинники, що впливають на процес формування гідності у моральній культурі народу поділяються на первинні та вторинні. До первинних (переважно матеріальних) належить розташування території, яку населяє спільнота, природно-ресурсне середовище, історичне минуле (історичні події). Це об'єктивні чинники, які існують незалежно від ситуації та волі людей (проте можуть бути інтерпретовані по-різному). Вторинні (нематеріальні) чинники, що постають як результат дії первинних, мають переважно суб'єктивний характер і визначають інтерпретацію первинних. До них належать архетипи, ментальність, міфи, національний характер, історична пам'ять, духовна культура, цінності народу. Взаємодія цих груп чинників і визначає взаємозв'язок між природно-фізичними та соціокультурними елементами національної свідомості та людської гідності.

Отже, чинники, що впливають на формування гідності у моральній культурі народу, взаємозумовлені та одночасно ієрархічно структуровані. Відповідно серед них можна виділити групу базових чинників, що формують ядро національної самосвідомості, людської гідності і забезпечують ідентифікаційну основу національної спільноти, тобто репрезентацію та впізнаваність нації у міжнародному середовищі. Ідентичність та відповідно образ (Я-образ) будь-якого суб'єкта завжди пов'язаний з уявленнями про себе і ставленням оточення до себе, тобто «Інших», «Чужих», які впливають на процеси самоусвідомлення на індивідуальному та колективному рівнях, а відповідно й на образ спільноти (Карлова, 2010, с.7).

Важливе значення для формування гідності у моральній культурі народу мають інституційні чинники. До них належить націє- і державотворча діяльність органів державної влади, національної еліти, політичних партій, релігійних та громадських організацій. Держава, через систему відповідних органів, впливає на формування національної самосвідомості громадян, їх уявлень про свободу та гідність. Якщо у суспільстві державою створені умови для засвоєння накопиченого нацією історико-культурного досвіду, це сприяє вихованню національної самооцінки, тобто усвідомленню членами спільноти своєї належності до нації, свого обов'язку перед спільнотою однодумців.

Особливу роль у формування людської гідності відіграють технологічні чинники, значущість яких посилюється в умовах інформаційного суспільства, інтенсифікації глобалізаційних процесів. Це, різного роду інформаційні технології, спрямовані на зміну самої людини через зміну її свідомості шляхом зміщення орієнтирів і зміни її цінностей. Інформаційні технології впроваджуються через відповідну діяльність і функціонування ЗМІ, Інтернет-мережі, паблік-рилейшнз, рекламних агенцій. З приводу цього відомий фахівець у галузі масових комунікацій В. Лісовий зазначає, «людські спільноти творяться мережами інформаційних комунікацій, через які передається необхідна державно-політична, суспільно-економічна, ідеологічна, історична, етнічна та інша інформація. Національна мережа засобів масової комунікації – це один із «трьох китів», на якому базується державна самосвідомість, поряд з національною інтелігенцією та національною політичною елітою» (Лісовий, 2000, с.212).

Однак інформаційні технології можуть не лише консолідувати суспільство, але й відігравати деструктивну роль, підривати його соціально-психологічну стійкість шляхом маніпуляцій суспільною свідомістю, створення і просування у масову свідомість негативних ціннісних образів, чужих вітчизняній культурі ідеалів і цінностей.

Висновки. Людська гідність у моральній культурі народу є результатом взаємодії сукупності багатьох чинників, що визначають її структуру та змістовну наповненість. Процес її формування є досить тривалим, складним і суперечливим. Це обумовлено тим, що саме людська гідність забезпечує духовний, ідеологічний фундамент функціонування національних спільнот, сприяючи виробленню перспективних орієнтирів розвитку нації і держави.

На формування гідності здійснюють вплив чинники природно-біологічного і соціокультурного характеру. До них належать: геопростір, історичне минуле, культура нації, національна мова як засіб формування та виразу національної самосвідомості, національні традиції, звичаї з їх надзвичайною стійкістю.

До практично-духовних чинників належать властиві певному народові етнічні стереотипи: традиції, звичаї, обряди, типові риси характеру й поведінки, домінуючі емоції, народні промисли, розваги, ігри, а також історична пам'ять, усталена символіка, народні святині. Історична пам'ять, зберігаючи кожну сторінку життя, боротьби народу за соціальні, політичні і національні права на всіх етапах його розвитку, є надійним фундаментом, на якому успішно формується національна самосвідомість.

Список літератури

- Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. Київ, 1991. 272 с.
- Ильин И. А. Аксиомы религиозного опыта. Москва : Рарогъ, 1993. 448 с.
- Карлова В. В. Основні фактори формування і розвитку національної самосвідомості. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kvvrns.pdf>
- Кузнецов В. В. Негативные факторы формирования личностного достоинства. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/negativnyye-factory-formirovaniya-lichnostnogo-dostoinstva/viewer>.
- Кульчицький О. Світовідчуття українця. Українська душа. Київ : Фенікс, 1992. С. 48–65.
- Лісовий В. Націоналізм, нація та національна держава. Націоналізм: Антологія. Київ : Смолоскип, 2000. С. 11–36.
- Малахов В. А. Етика : курс лекцій. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 214 с.
- Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/08/Nrchdusoc_2013_225_213_7.pdf
- Попович М., Єрмоленко А., Малахов В., Ковадло Г. Діалог як шлях до порозуміння. Київ : Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, 2017. 152 с.
- Попович М. В. Філософія свободи. Харків : Фоліо, 2018 524 с.
- Юркина Л. Ю. К вопросу об изучении психологического феномена совести и совестных переживаний. Академический журнал. 2007. № 5. С. 55–64.

References

- Dontsov, D. (1991). *Istoriia rozvytku ukrainskoi derzhavnoi idei* [History of the development of the Ukrainian state idea]. Kyiv [in Ukrainian].
- Ilin, I. A. (1993). *Aksiomy religioznogo opyta* [Axioms of religious experience]. Moskva: Rarog [in Russian].
- Iurkina, L. Iu. (2007). *K voprosu ob izuchenii psikhologicheskogo fenomena sovesti i sovestnykh perezhivanii* [On the question of studying the psychological phenomenon of conscience and conscientious experiences]. *Akademicheskii zhurnal*. [Academic journal], 5, 55-64. [in Russian].
- Karlova, V. V. (2010) *Osnovni factory formuvannia i rozvytku natsionalnoi samosvidomosti*. [The main factors of formation and development of national self-consciousness]. Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kvvrns.pdf> [in Ukrainian].
- Kulchytskyi, O. (1992). *Svitovidchuttia ukrainsia* [Worldview people of Ukraine]. In *Ukrainska dusha* [Ukrainian soul] (pp. 48-65). Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
- Kuznetsov, V. V. (2018). *Negativnye factory formirovaniia lichnostnogo dostoinstva* [Negative factors in the formation of personal dignity]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/negativnyye-factory-formirovaniya-lichnostnogo-dostoinstva/viewer> [in Russian].

- Lisovyi, V. (2000). Natsionalizm, natsiia ta natsionalna derzhava [Nationalism, nation and nation state]. In *Natsionalizm: Antolohiia* [Nationalism: An Anthology] (pp. 48-65). Kyiv: Smoloskyp. [in Ukrainian].
- Malaxov, V. A. (2014). *Etyka : kurs lektsii* [Ethics: a course of lectures]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian].
- Matiazh, S. V., & Berezianska, A. O. (2013). *Klasyfikatsiia tsinnostei ta tsinnisnykh orientatsii osobystosti* [Classification of values and value orientations of the individual]. Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2020/08/Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf [in Ukrainian].
- Popovych, M., Yermolenko, A., Malakhov, V., & Kovadlo, H. (2017). *Dialoh yak shliakh do porozuminnia* [Dialogue as a way to understanding]. Kyiv: Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Popovych, M. V. (2018). *Filosofiiia svobody* [Philosophy of freedom]. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].

Кравченко П. А., Костенко М. Т.

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДОСТОИНСТВА ЧЕЛОВЕКА В МОРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ НАРОДА

В статье анализируются некоторые факторы формирования достоинства человека в моральной культуре народа. Дается характеристика социально-психологических и этико-философских факторов формирования достоинства. Выделены общие факторы формирования ценностных ориентаций личности. Охарактеризованы объективные, практически духовные и идеальные факторы формирования достоинства. Прослеживается влияние исторических обстоятельств на трансформацию достоинства в моральной культуре народа. Определено, что достоинство, как этическая категория, является одним из ключевых элементов нравственной культуры и выразителем идеи свободы, основой функционирования общества.

Ключевые слова: *достоинство, моральная культура, народ, фактор, мораль, государство, ценностные ориентации.*

Kravchenko P.A., Kostenko M.T.

FACTORS OF FORMATION OF HUMAN DIGNITY IN THE MORAL CULTURE OF THE PEOPLE

Introduction. The problem of the values of Ukrainian society is one of the most important and debatable problems in modern scientific discourse. This is due to the transition of our state from the traditional model of the state, in which there is authoritarianism, secrecy, to a socially oriented society and a democratic, open state. Accordingly, there is a change in values, which is an integral part of the existence of any society and state. To replace the Soviet system of declaration of surrogate-collective, paternalistic values, which existed for several decades, a new system is formed, which provides a clear orientation of Ukrainians to European values, the

significant achievements of the Ukrainian people, the moral recovery of society, increasing values and culture of civil society. Honor and dignity of Ukrainians, which is an indispensable basis for the development of moral culture of society.

The purpose and objectives of the article. Based on the achievements of modern science and philosophy, to analyze the essence of the moral culture of the people, the place of human dignity and its importance in moral culture; to characterize and classify the main factors of dignity formation in the moral culture of the people. The research methodology is complex and is based on philosophical-anthropological and philosophical-cultural analysis of the problems of formation of moral culture of the Ukrainian people and its structural element - human dignity. **Research results.** The most important, synthetic, integral consequence of human development is moral culture. Moral culture is the level of assimilation by an individual or a group of people of existing moral values in society, the degree of their involvement in the moral aspects of activity, a measure of personal moral development. Practical and spiritual factors include, first of all, ethnic stereotypes specific to a certain people (traditions, customs, rituals, typical traits of character and behavior, dominant emotions, folk crafts, entertainment, games), as well as historical memory, established symbols, folk shrines. Historical memory, preserving every page of life, the people's struggle for social, political and national rights at all stages of its development, serves as a solid foundation on which national self-consciousness is successfully formed.

Institutional factors are important for the formation of dignity in the moral culture of the people. These include nation- and state-building activities of public authorities, national elite, political parties, religious and public organizations. If the state creates conditions in society for the assimilation of the historical and cultural experience accumulated by the nation, it contributes to the education of national self-esteem, ie awareness of community members of their belonging to the nation, their duty to the community of like-minded people. **Conclusions.** Summarizing the results of the study, we can formulate the following conclusions. Human dignity in the moral culture of the Ukrainian people is the result of the interaction of a combination of many factors that determine its structure and content. The process of its formation is quite long, complex and contradictory. This is due to the fact that it is human dignity that provides the spiritual, ideological foundation for the functioning of national communities, contributing to the development of promising guidelines for the development of the nation and the state.

Keywords: *dignity, moral culture, Ukrainian people, factor, morality, state, value orientations.*